

УДК 349.98.06

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-2-3>**ЩОДО ПРЕДМЕТУ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ**

Богданюк Ігор Васильович,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
заслужений юрист України,
заступник директора з експертної роботи
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
bogdanuk@hniise.gov.ua
orcid.org/0000-0003-4782-9986

Мета. Розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо сутності поняття предмету судової інженерно-технічної експертизи.

Методи. У дослідженні використано систему загальнонаукових методів, а саме теоретичне узагальнення, порівняння, системний аналіз та формалізація.

Результати. Стаття присвячена актуальним проблемам сучасного етапу розвитку різних видів судової експертизи, а саме конкретизації предмету інженерно-технічної судової експертизи. Актуальність дослідження обумовлена стрімким розвитком інженерно-технічних судових експертиз, а також зростанням попиту практики на нові види судових експертиз за цим напрямом відповідно до сформованих у судовій експертології закономірностей і принципів її генезису. Сутність предмету судової інженерно-технічної експертизи розглянуто через призму аналогічного, але менш конкретного, поняття самої судової експертизи, що включає практичну діяльність експерта та відображає єдність процесуального і гносеологічного аспектів в Україні. Встановлено, що судова інженерно-технічна експертиза – це процесуальна дія, що полягає в проведенні дослідження технічного стану об'єкту, обставин небезпечної ситуації, причин і наслідків невиконання нормативних вимог, тощо, із подальшим складанням висновку судовим експертом з питань, для вирішення яких потрібне застосування спеціальних знань у галузі науки і техніки та які поставлені перед ним особою, яка є її ініціатором, з метою отримання нових фактів-доказів по матеріалам конкретної події.

Висновки. Розроблено теоретичні положення та практичні рекомендації щодо сутності поняття предмету судової інженерно-технічної експертизи, що орієнтується на закономірності розвитку самої судової інженерно-технічної експертизи та її родів, видів і підвидів. Окреслено, що до предмету дослідження експертизи у галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності слід віднести оцінку відповідності нормативним вимогам застосованого обладнання, що використовується для безпечного виконання робіт. Доведено, що визначення предмету судової інженерно-технічної експертизи тісно взаємопов'язане з її об'єктами та методиками, що в сукупності визначають її сутність.

Ключові слова: завдання, об'єкт, предмет, судова експертиза, судова інженерно-технічна експертиза.

REGARDING THE SUBJECT OF FORENSIC ENGINEERING AND TECHNICAL EXPERTISE IN UKRAINE

Bohdaniuk Ihor Vasylovych,
Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Honored Lawyer of Ukraine,
deputy director of expert work
National Scientific Center “Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute”
of the Ministry of Justice of Ukraine
bogdanuk@hniise.gov.ua
orcid.org/0000-0003-4782-9986

Goal. Development of theoretical provisions and practical recommendations regarding the essence of the concept of the subject of forensic engineering and technical expertise.

Methods. The research used a system of general scientific methods, namely theoretical generalization, comparison, system analysis and formalization.

The results. The article is devoted to the current problems of the modern stage of the development of various types of forensic examination, namely the specification of the subject of engineering and technical forensic examination. The relevance of the study is due to the rapid development of engineering and technical forensic examinations, as well as the growing demand of practice for new types of forensic examinations in this

direction in accordance with the laws and principles of its genesis formed in forensic expertise. The essence of the subject of forensic engineering and technical expertise is considered through the prism of a similar, but less specific, concept of forensic expertise itself, which includes the practical activity of an expert and reflects the unity of procedural and epistemological aspects in Ukraine. It has been established that forensic engineering and technical expertise is a procedural action, which consists in conducting a study of the technical condition of the object, the circumstances of a dangerous situation, the causes and consequences of non-compliance with regulatory requirements, etc., with the subsequent drawing up of a conclusion by a forensic expert on issues for the solution of which it is necessary the application of special knowledge in the field of science and technology and which is presented to him by the person who is its initiator, with the aim of obtaining new facts-evidence based on the materials of a specific event.

Conclusions. *Theoretical provisions and practical recommendations have been developed regarding the essence of the concept of the subject of forensic engineering and technical expertise, which is based on the patterns of development of forensic engineering and technical expertise itself and its genera, species and subspecies. It is outlined that the assessment of compliance with the regulatory requirements of the equipment used for safe performance of work should be included in the subject of the examination of occupational health and safety. It is proven that the definition of the subject of forensic engineering and technical expertise is closely interconnected with its objects and methods, which collectively determine its essence.*

Key words: *task, object, subject, forensic examination, forensic engineering and technical examination.*

Вступ. Предмет дослідження будь-якої галузі є сталим поняттям, що невід'ємно його характеризує. Кожна наука має свій предмет дослідження, що тісно співвідноситься з її об'єктом, завданнями, тощо. Із філософської точки зору предметом є цілісність, яку виокремлено із об'єкта у процесі людської діяльності та пізнання. На відміну від об'єкта дослідження, що є ширшим, бо охоплює явища зовнішнього світу на які поширюються знання та практичний вплив людей через узагальненість для різних наук, предмет є частиною того чи іншого аспекту об'єкта, який досліджується даною наукою, коло найсуттєвіших питань, котрі вона вивчає. Через те, що предмет дослідження є індивідуальною його характеристикою гостро постає питання сутнісного наповнення поняття для кожної окремої науки.

Судова експертиза, на рівні з іншими науками, як галузь наукового знання ініціює потребу в розробці поняття власного предмету для подальшої диференціації експертиз за галузями спеціальних знань. Так, вчений М. Я. Сегай (Сегай, 2003) включає в предмет науки про судову експертизу правові (процесуальні) та організаційні основи, а саме: закономірності, що виявляються криміналістикою, оскільки теорія судових експертиз сформувався в надрах та у більшості базується на її методології. Аналогічна вимога відноситься й до її дидактичної складової, що включає професійну підготовку експертів різних спеціальностей. Натомість дослідник І. В. Пиріг (Пиріг, 2011) в своїх роботах категорично заперечує можливість включення правових і організаційних засад у предмет судової експертизи. Таким чином, проблеми розвитку теорії і методології судової експертизи в Україні висвітлюються у чисельних наукових публікаціях, що присвячувались історії, становленню та стану поглядів у галузі теорії та практики судової експертизи. Але, відсутність однозначності щодо поняття предмету судової експертизи загалом, та її видів, зокрема інженерно-технічної експертизи наголошує на потребі понятійного врегулювання ідентифікаційної проблеми.

Мета дослідження. Розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій

щодо сутності поняття предмету судової інженерно-технічної експертизи.

Методологія дослідження. У дослідженні використано систему загальнонаукових методів, а саме теоретичне узагальнення, порівняння, системний аналіз та формалізація.

Розділ 1. Сутність предмету судової експертизи

Як вже зазначалось, під час розгляду предмету судової експертизи слід співвідносити це поняття не тільки із галуззю наукового знання, але й із практичною діяльністю зважаючи на те, що питання предмета судової експертизи нерозривно пов'язано із завданнями судових експертиз. Так, М. Г. Щербаковським (Щербаковський, 2019) проаналізовано позиції науковців щодо сутності предмету судової експертизи, де він дійшов висновків, що за останні 15 років судово-експертна діяльність на рівні дисертаційних досліджень представлена науковцями в різних галузях, а саме: судової експертизи, кримінального процесу, криміналістики, адміністративного та цивільного процесів, юридичної психології, державного управління, судової медицини, тощо. Ця обставина свідчить про неможливість розробки теоретичних та правових засад проведення судових експертиз у відриві від інших галузей права та наукових дисциплін, а також наголошує на тому, що всі результати дисертаційних досліджень у цій площині відносяться до предмета судової експертизи.

Зауважено, що в країнах далекого зарубіжжя існує подібна за змістом до судової експертизи наукова галузь – "forensic science", яка має забезпечувати науковою підтримкою розслідування правопорушень і надання доказів, провадження правосуддя на основі досягнень медицини, природничих, технічних й інших наук (Bertino, 2008: 6). Утилітарні дослідницькі завдання в межах forensic science повністю співпадають із практикою проведення судових експертиз в Україні. Так, у forensic science із загальних теоретичних проблем обговорюються умови достовірності ідентифікаційних досліджень; інтерпретація результатів аналізу; стандартизація експертних методик тощо (Department of Justice final report, 2009).

Наука – це особливий вид пізнавальної діяльності, що спрямований на виявлення сутнісних зв'язків (законів) у відповідності з якими об'єкти можуть перетворюватися в людській діяльності. У свою чергу, предмет науки – це та сторона об'єкта пізнання (у нашому випадку, судова інженерно-технічна експертиза), на яку спрямовано наукове дослідження. У науковому аспекті предмет судової експертизи – це група об'єктивних закономірностей, досліджуваних у даній галузі наукового знання. У цьому випадку варто говорити про предмет галузі знань, що становить наукову основу експертизи того або іншого класу, роду, виду, а не про процесуально-прикладне значення предмета експертизи. Так, предмет науки є унікальним, оскільки саме він визначає особливості кожної науки – те, чим вона відрізняється від інших.

Розділ 2. Предмет судової інженерно-технічної експертизи

Предмет судової інженерно-технічної експертизи включає закономірності виникнення, розвитку та функціонування всіх тих галузей, які формують її роди, види та підвиди. Необхідно зазначити, що інтегрування у судову інженерно-технічну експертизу відомостей із різних наукових галузей для вирішення завдань, що виникають перед експертною практикою має бути обґрунтованим і сприяти розвитку цієї науки. Слід враховувати і те, що закони існування судової інженерно-технічної експертизи не є звичайним механічним об'єднанням положень різних наук навіть якщо вони мають один об'єкт дослідження.

На кінець 20-го сторіччя у результаті практичної судово-експертної діяльності накопичено великий обсяг емпіричних матеріалів в межах тих чи інших родів (видів) судових експертиз, а на їх підставі заснована ціла низка окремих теорій (концепцій) у певних напрямках судових експертиз.

Переконані, що одним із багатьох тлумачень, які відображають сутність предмету судової експертології, можна вважати визначення, що запропоноване М.Г. Щербаковським (Щербаковський, 2019): «До предмета судової експертології, як науки про одну із сторін судово-експертної діяльності, методологічної основи судово-експертних досліджень слід віднести:

- закономірності генезису та розвитку родів і видів судових експертиз;
- науковий апарат, що включає поняття об'єктів, методів і завдань експертного дослідження, спеціальні вчення;
- закономірності формування властивостей об'єктів експертизи та вилучення із них релевантної доказової й орієнтуючої інформації, що використовується для вирішення завдань судочинства».

Зазначимо, що під час розгляду предмета судової експертизи взагалі та інженерно-технічних судових експертиз, зокрема, слід співвідносити це поняття з галуззю наукового пізнання та практичною діяльністю. У наукознавчому аспекті предмет судової експертизи – це група об'єктивних закономірностей, що вивчаються у цій галузі наукового

знання. У цьому випадку слід говорити про предмет галузі знань, що становить наукову основу експертизи того чи іншого роду, виду, а не про процесуально-прикладне значення предмета експертизи. З цього приводу М. Г. Щербаковський (Щербаковський, 2019: 116) наводить такий поділ предмету судової експертизи як галузі знання та визначає два види закономірностей:

1. Закономірності, що обумовлюють виникнення властивостей об'єктів експертного дослідження: формування властивостей об'єктів як елементів події правопорушення; функціонування та взаємодія об'єктів в обставинах події, що розслідується; відображення властивостей об'єктів в оточуючій матеріальній обстановці; просторово-часові та причинно-наслідкові зв'язки та відношення об'єктів, що виникли до, під час і після події злочину.

2. Закономірності дослідження об'єктів експертизи: пошук, виявлення та фіксування об'єктів, їхніх властивостей і ознак; вилучення із об'єктів потенційної кримінально-релевантної інформації, фактичних даних про розслідуваний злочин.

Поряд із цим, Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян (Головченко, Лозовий, Сімакова-Єфремян, 2016) зазначили, що інтенсифікація процесу диференціації (розподілу) галузей знань зумовила необхідність надання експертизі статусу засобу доказування. Також не втратило актуальності висловлювання, що цитує вчений Клименко Н. І. (Клименко, 2007: 286]: «Безмежне море знань людських і необхідний правильний розподіл праці. Окрема голова, окремий розум не в змозі вмістити й тисячної частини накопиченого століттями досвіду. Кожна спеціальність доопрацювалася до особливих законів. Якщо трапиться, що суду або окремій людині необхідно буде звернутися до іншої спеціальності, тоді замість того, щоб почати вивчення цієї спеціальності й, так би мовити, їхати відкривати Америку, можна прямо звернутися до фахівця з тієї або іншої спеціальності та взяти в нього готову формулу ...». Наведене можливо безпосередньо перенести й на інженерно-технічні експертизи.

Чисельними дослідженнями багатьох науковців, які працювали в галузі розвитку судової експертології, доведено, що предмет – це ті, найбільш суттєві, головні сторони, властивості досліджуваного об'єкта (явища), на який спрямована пізнавальна діяльність процесу пізнання. Поняття предмета та завдання експертизи (якщо завдання розуміти не в широкому сенсі – як конкретні питання, що виносяться на вирішення експертизи її ініціатором, а у вузькому – як досягнення того, на що спрямована пізнавальна діяльність експерта) – є тотожними. Виходячи із цього можна стверджувати, що предмет експертизи визначається її завданнями, об'єктами та методами пізнання.

Так, у понятті предмета судової експертизи як практичної діяльності відображається єдність процесуального і гносеологічного аспектів. У процесуальному аспекті уявлення про предмет судової експертизи як одного

з засобів доказування охоплює коло обставин, які встановлюються за допомогою спеціальних знань. З одного боку, це встановлювані за допомогою експертизи фактичні дані, які є елементами системи доказів у кримінальній справі. З іншого боку, предметом пізнання практичного експертного дослідження є властивості, сторони та відносини об'єкта експертизи, які визначаються в ході експертного дослідження.

Предмет судової експертизи як практичної діяльності у теорії судової експертизи розглядається на двох рівнях: як предмет роду (виду) експертизи і предмет конкретної експертизи.

Предмет роду (виду) судової експертизи є сукупністю всіх фактичних даних, які можуть бути встановлені під час проведення даної судової експертизи на певному етапі її розвитку. У міру вивчення наукового предмета роду (виду) судової експертизи коло встановлюваних обставин розширюється. Родове визначення предмета судової експертизи визначає реалізацію в предметі окремих видів судової експертизи.

Необхідні для розслідуваної події фактичні дані є метою експертного дослідження і формуються в питаннях (завданнях), які виносяться на її вирішення. Таким чином, предмет експертизи виявляється через сукупність завдань, розв'язуваних у певному роді (виді) експертиз. Наголошено, що точне визначення предмета роду (виду) судової експертизи дозволяє: найбільш повно вказати коло обставин, які можуть бути встановлені призначенням і проведенням даного роду, виду експертизи; сформулювати перелік типових питань (завдань), що виносять на вирішення експерту.

Про предмет роду (виду) експертизи можна судити за переліком питань, які наводять у довідниках або іншій методичній літературі, що можуть бути поставлені на вирішення відповідної експертизи; визначити природу спеціальних знань (компетенцію) експерта, який залучається до проведення даної експертизи. Це означає, що обізнана особа, атестована як судовий експерт з певної спеціальності (виду, роду експертиз), повноважна вирішувати всі питання (завдання), що входять у предмет цієї експертизи; включити експертизу в структуру окремих криміналістичних методик розслідування певних видів злочинів; виділити необхідні для вирішення питань об'єкти – матеріальні носії інформації, а також вихідні дані, що слугують для встановлення фактичних даних у справі; відмежувати певну експертизу від інших суміжних родів, видів судових експертиз; розробити методи та методики дослідження й пізнання властивостей об'єктів з метою встановлення потенційної інформації, що утримується в них, для вирішення кожного з типових завдань; організувати проведення судової експертизи в експертній установі; визначити подальший напрямок науково-дослідної роботи в окремій галузі судово-експертної діяльності (Моїсеєв, 2005).

У свою чергу, предмет конкретної експертизи – це фактичні дані, які необхідно встановити щодо конкретного розслідува-

ного злочину із застосуванням спеціальних знань у формі судової експертизи. Предмет конкретної судової експертизи визначається питаннями, що виносять на вирішення експертизи та які формулюються ініціатором її проведення. Предмет конкретної судової експертизи визначає мету пізнавальної діяльності експерта по дослідженню представлених об'єктів. Факти, що цікавлять ініціатора проведення експертизи сформульовані в питаннях і не можуть виходити за межі родового предмета експертизи. Предмет конкретної судової експертизи співвідноситься із предметом роду (виду) судової експертизи, як особливе і загальне, частина і ціле. Питання, що виносяться по конкретній експертизі, не можуть виходити за межі предмета роду експертизи.

Судова інженерно-технічна експертиза спирається на здобутки судової експертології, яка не тільки надає уявлення про об'єктивні закономірності, що нею пізнаються, але й формує методологію експертного пізнання. Метою теоретичних і методичних розробок є отримання нового знання у сфері судових інженерно-технічних експертиз, які необхідні для вирішення завдань судочинства. Вдосконалення знань про предмет, завдання, об'єкти, методи й методики експертних досліджень безумовно призводить до розкриття закономірностей формування, розвитку та функціонування всіх родів, видів і підвидів судових інженерно-технічних експертиз.

Конкретизація предмету та об'єкту інженерно-технічної судової експертизи є актуальною проблемою на сучасному етапі розвитку цього напрямку судової експертизи, коли виконання таких досліджень продиктоване потребою у її проведенні, що в, свою чергу, також відмічається розширенням переліку судово-експертних спеціальностей саме інженерно-технічних видів судових експертиз за запитами слідчо-судової практики.

Таким чином, до предмета судової інженерно-технічної експертизи, як складової судової експертології у методологічній основі експертних досліджень, входять закономірності генезису та розвитку самої судової інженерно-технічної експертизи та її родів, видів і підвидів; науковий апарат, що містить поняття об'єктів, методів і завдань експертного дослідження, конкретні вчення; закономірності формування властивостей об'єктів експертизи та вилучення із них доказової й орієнтуючої інформації, що використовується для вирішення завдань судочинства.

Зазначено, що відповідно до Переліку спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта (Положення про ЦКК, 2015) експертиза у галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності є не тільки родом у класі інженерно-технічних експертиз, але й самостійною галуззю судової експертизи, яка відрізняється від інших її видів предметом дослідження. Під предметом дослідження експертизи у галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності розуміють: фактичні дані про явища, умови, обставини, причинно-наслідкові зв'язки, що зумовили виникнення умов

та обставин настання нещасного випадку або фактів недотримання нормативних вимог щодо безпеки життєдіяльності; відомості про невідповідність об'єкта вимогам нормативних технічних документів (правил) і їх причинно-наслідкового зв'язку з наслідками настання нещасного випадку.

Крім того, до предмету дослідження експертизи у галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності слід віднести оцінку відповідності нормативним вимогам застосованого обладнання, що використовується для безпечного виконання робіт, зокрема: засобів індивідуального захисту, відповідності прийнятих рішень нормативним вимогам щодо дій відповідальних осіб за дотримання вимог безпеки життєдіяльності, визначення технічного стану та відповідності вимогам нормативних документів елементів і систем обладнання, устаткування, відповідності досліджуваних об'єктів вимогам будівельних норм та правил щодо вказаних питань, технологічних регламентів виробничих процесів, на предмет відповідності прийнятих конструктивних рішень та їх реалізації щодо застосованої автоматики у цих процесах задля дотримання безпечної їх реалізації, виробленої продукції на предмет її безпечної експлуатації, у тому числі із застосуванням стандартизованих методів випробування на безпечність користування.

Залежно від конкретних обставин настання нещасного випадку, а також у разі оцінки відповідності об'єкта дослідження нормативним вимогам щодо безпеки життєдіяльності, інших подій, пов'язаних з дотриманням вимог щодо безпеки життєдіяльності, на вирішення експертизи можуть бути поставлені питання, які потребують використання спеціальних знань експертів, що мають експертну спеціальність «Дослідження причин та наслідків порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці». Зокрема, під час проведення експертизи у галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності можуть вирішуватись питання, пов'язані з встановленням, технічного стану технологічного обладнання, устаткування щодо вимог безпеки, його застосування, виробленої продукції тощо.

Висновки. Таким чином, предмет інженерно-технічної експертизи визначається завданнями, які вирішуються інженерно-технічними судовими експертизами, за допомогою спеціальних судово-експертних методик, направлених на вирішення цих завдань, та об'єктами інженерно-технічних судових експертиз. Таке визначення доводить існування тісного взаємозв'язку предмета з об'єктами та методами судової інженерно-технічної експертизи, що в сукупності визначають її сутність. Провідна роль завдань у досліджуваних питаннях судової інженерно-технічної експертизи є важливою у проведенні нами дослідження у цій галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сегай М.Я. Судова експертологія – наука про судово-експертну діяльність. *Вісн. Акад. прав. наук України*. № 2(33)–№ 3(34). 2003. С. 740–761.

2. Пиріг І.В. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2011. 312 с.

3. Щербаківський М.Г. Щодо предмету судової експертології. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : мат. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18-19 квітня 2019 р.). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 38–40.

4. Bertino A.J. Forensic Science: Fundamentals and Investigations. Cengage Learning. 2008. 560 p.

5. Strengthening forensic science in the United States: a path forward. The National academy press. Washington D.C. 2009. 350 p.

6. Щербаківський М. Г. Гносеологічні та правові підстави класифікації об'єктів судової експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків : «Право», 2010. С. 177–185.

7. Головченко Л.М., Лозовий А.І., Сімакова-Єфреман Е.Б. та ін. Основи судової експертизи : навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта. Харків : «Право». 2016. 928 с.

8. Клименко Н.І. Судова експертологія: Курс лекцій : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре». 2007. 528 с.

9. Моїсєєв О.М. Експертна технологія та предмет, об'єкт, задачі судової експертизи. *Право і безпека*. 2005. № 2. С. 26–28.

10. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Міністерства юстиції України № 301/5 від 03.03.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 22.03.2023).

REFERENCES:

1. Sehai M. Ya. (2003). Sudova ekspertolohiia – nauka pro sudovo-ekspertnu diialnist [Forensic expertise is the science of forensic expert activity]. *Visn. Akad. prav. nauk Ukrainy – Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*. № 2 (33) – № 3 (34). 2003. P. 740-761.

2. Pyrih I. V. (2011). Teoretychni osnovy ekspertnoi diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav: monohraf [Theoretical foundations of expert activity of internal affairs bodies: monograph]. Dnipropetrovsk: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD, 2011. 312 p.

3. Shcherbakovskyi M. H. (2019). Shchodo predmetu sudovoi yekspertologii [About the subject of forensic expertise]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*: mat. mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 150-richchiu z dnia narodzhennia Zasl. prof. M. S. Bokariusa – Actual issues of forensic examination and criminology: mat. international science and practice conf., dedicate. on the 150th anniversary of the birth of Zasl. Prof. M. S. Bokarius, Kharkiv, 18–19 April 2019. Kharkiv. KhNDISE. 2019. P. 38–40.

4. Bertino A.J. Forensic Science: Fundamentals and Investigations. Cengage Learning. 2008. 560 p.

5. Strengthening forensic science in the United States: a path forward. The National academy press. Washington D.C. 2009. 350 p.

6. Shcherbakovskyi M. H. (2010). Hnoseolohichni ta pravovi pidstavy klasyfikatsii obektiv sudovoi ekspertyzy [Epistemological and legal grounds for the classification of forensic examination objects]. *Teoria ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Kharkiv: “Pravo”. 177–185.

7. Holovchenko L. M., Lozovyi A. I., Simakova-Yefremian E. B. ta in. (2016). Osnovy sudovoi ekspertyzy [Fundamentals of forensic examination]. *Navchalnyi posibnyk dlia fakhivtsiv, yaki maiut namir otrymaty abo pidtverdyty kvalifikatsiiu sudovoho eksperta – Training manual for specialists who intend to obtain or confirm the qualification of a forensic expert*. Kharkiv: “Pravo”. 928 p.

8. Klymenko N. I. (2007). Sudova ekspertolohiia [Forensic expertise]: Kurs lektsii: navch. posib. dlia studentiv yuryd. spets. vyshchikh navch. zakladiv. Kyiv: Vydavnychiy Dim “In Yure”. 2007. 528 p.

9. Moisieiev O. M. (2005). Ekspertna tekhnolohiia ta predmet, ob'ekt, zadachi sudovoi ekspertyzy [Expert technology and subject, object, tasks of forensic examination]. *Pravo i bezpeka*. 2005. № 2. 26–28.

10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Tsentralnu ekspertno-kvalifikatsiinu komisiuu pry Ministerstvi yustytzii Ukrainy ta atestatsiuu sudovykh ekspertiv [On the approval of the Regulation on the Central Expert Qualification Commission under

the Ministry of Justice of Ukraine and the certification of court experts]. Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy № 301/5 vid 03.03.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (data zvernennia 22.03.2023).

Стаття надійшла до редакції 22.03.2023

The article was received 22 March 2023